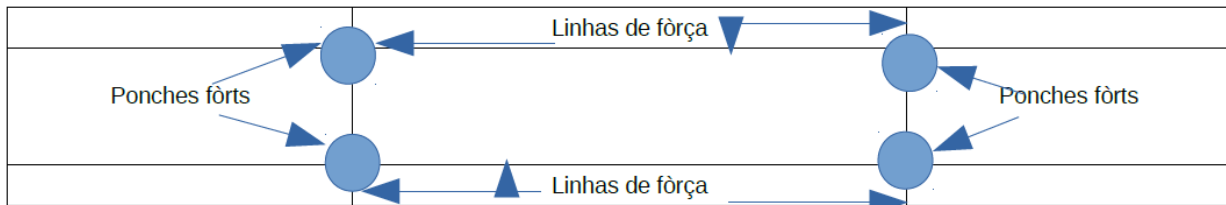


Lo BONASTRE !

n° 3 - novembre de 2016 – Edicion especiala «Afortiment de lenga»

Afortiment de lenga

Del 24 al 28 d'octòbre, anèrem totes a Berlats, una pichòta comuna de Naut-Lengadòc, dins Tarn. Al recensament de 2009, los Berlatjencs èran 105. La Vitarela, qu'es un centre de vacanças, nos aculhiguèt per 4 nuèches, acompanyats dels 4 formadors en formacion. Veronica Teuliere e Ives Seguer nos prepausèron un talhièr fotò e un talhièr video. Lisa Gròs venguèt per nos ajudar al talhièr video. La tòca èra de presentar lo vilatge, per de discutidas amb los estajants de registrar, de presas de vista. Al talhièr fotò, Ives nos mostrèt l'angle lo melhor per ne prene. Vaquí l'esquema :



Puèi nos expliquèt cossí retocar de fotòs, e cossí ne far de montatges. N'avèm realizat per còla, aprenguèrem fòrça causas! Muriel Vernieres venguèt tanben parlar de la lenga, en s'apuejant sus de contes de bèstias. Èran vertadièrament d'escambis instructius.

Clara Bour

L'Abitarèla

Per aqueste afortiment de lenga, sèm anats dins Tarn, dins un vilatjòt que li dison Berlats. O puslèu, una masada de Berlats apelada « La vitarelle ». « La vitarelle » ? ... Aquò sona un pauc occitan, non ?

E ben òc, dins lo país de la Loisa Paulin, plan segur que se parla *patuèchssss*. Enfin, Occitan pels intellectuals, patuèch pel mond de la tèrra. La *vitarelle*, l'abitarèla, un luòc de passatge ont es que los viatjaires se podían repausar entre Sidòbre e monts de Lacaua. Una masada de mens de 10 estajants.

Dins lo temps, conta la Veronica, l'actuala castelana, i aviá pas que d'elevaires de vacas o de fedas. Se fasiá de bon fromatge e de gostosa carnsalada de Lacaua. E coma i aviá pas d'especiariá dins la masada, cada jorn, lo fornier, lo carnsaladièr, l'especièr e quitament lo postier passavan per cada ostal per portar als vilatgeses çò qu'an de besonh. Passeja que passejarà, los vendeires tanben passejan !

Un luòc de passatge, l'abitarèla ? E mai qu'aquò ! N'i a coma lo Carlòs, l'òme de Veronica, que l'an adoptat coma luòc de vida d'empuèi Portugal ! E dins l'istòria... un luòc de refugi... Se ditz qu'après la desfaita de Waterloo, qu'inaugurèt lo periòde de la terror blanca, lo Manescal Solt, que foguèt Manescal jos Napoleon, s'amaguèt dins lo castèl de Berlats abans de travessar la montanha negra per retrobar Sant Amans La Bastida, que prenguèt lo nom de Sant Amans Solt.

La Vitarela

Qual lo pensariá de « passatge », aqueste luòc d'enluòc, aqueste bordalat nusat al còr de montanhas vièlhas.

Sèm a Berlats, comuna d'una centenada d'èimes, mas mai precisament a La Vitarela. Aqueste nom vendria de l'abitarèla, l'ostalariá qu'aculhís los viatjaires, un luòc de passatge, una etapa sus un camin.

Levat l'aiga que corrís de pertot, en mantuna ressorgéncia e rivatèl, los ostals e los estajants semblan plan ancorats dins lor paísatge.

A La Vitarela, i a pas que 10 personas qu'i demòran, un garatge, un centre de vacanças formidable (l'abitarèla d'auèi) e las fedas de Nelly e Joèl, pastres a temps plen.

Los ai encontres per lo projècte del filmòt del nòstre afortiment de lenga e video dins la montanha negra.

Tre que vegèri aquèl tropèl dintrar per las carrièras escuras del bordalat, dins una « pastora » de campanas e de jaupada, la paisana dins lo fons de mon còr me faguèt seguir los motons duscas a la jaça. E encontrei lo Joèl amb sa maire.

Las 200 fedas « Lacaua » sortisson cada jorn, amb Nelly se Joèl es a trabalhar dins los prats o amb Joèl en periòde calm, coma en aqueste mes d'octobre. Pendent l'estiu, quand fedas e anhèls pòdon caminar, Joèl las mena duscas als prats mai en naut a doas oras de la bòria e demòra amb eles e los cans. Ritme que permet un pauc de poèsia, a mai un ritme qu'escapa a l'agitacion del tot brancat !

Pas cap d'idealizacion mas dins la vida vidanta pas totjorn ròsa (mas quina l'es auèi), l'ivèrn rufe e l'isolament de l'endrech, (Joèl viu amb sa maire), i a encara de plaça per la culhida de nogas, lo fuòc jos la marmita que fa bolhir d'aiga per coire las trufas per la polalha....e dins los prats escotar las istòrias que mena lo vent.... Tota la sapiéncia dels noms de luòc....

Sidobre : Un territòri propici per las legendas

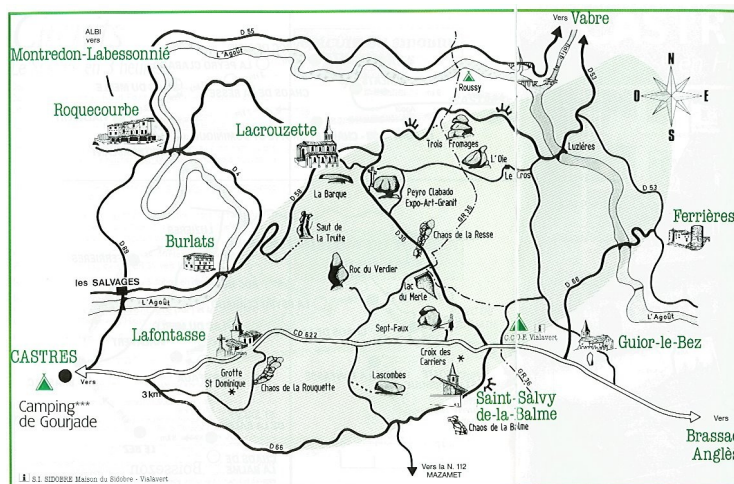
Sidobre s'amaga al fons de Tarn entre la montanha negra e los monts de Lacaune sus un territòri que dison « *las nautas tèrras d'òc* ». Es un iscla de granit de 120 Km² unenc en Euròpa : de gigantassas bòlas de pèiras que semblan escampadas per la man d'un gigant....

Tombadas del cèl o sortidas de la tèrra : d'ont venon aquelas ròcas que fan la renomnada de Sidobre e particularament lo «ròc de l'auca» una de las mai curiosas del canton?

Vos presentam doas versions, serà a vosautres de causir la que vos agrada lo mai :

D'unas dison qu'i a 285 milions d'annadas, una bofiga de magma reviuada del centre de la Tèrra, mas arriba pas a la susfàcia. Demòra empresonada dejós una espessa estrata de sistre. Aqueste magma refregís fòrça lentament e deven una ròca densa : lo granit. Al fial del temps, lo sistre s'usa e lo granit, mai dur, apareis a la susfàcia.

A l'epòca del terciari (-50 a -3 milions d'annadas), l'erosion s'intensifica : lo granit se fend, l'aiga s'entrauca, gèla e fa petar la ròca. De blòcs apareisson, se desligan, s'arondisson. E vaquí cossí son nascuts las ròcas de Sidobre, enfin, benlèu....



D'autres parlan d'un elevaire d'aucas. Aqueste èra pas tant aimat qu'èra tròp rebufaire e romegaire. Çaque là s'ocupava fòrça de sas aucas....Benlèu tròp... Efectivament, jamai las se daissava pas passejar...

Una de las aucas se sonava Gineta, èra una de las mai giganta del país. Somiava de libetat e esperava trapar un jorn l'amor... La paureta èra talament granda que cap d'auc se voliá pas amorosar d'ela.

Sa tristesa faguèt qu'èra tostemps a demandar de s'anar passejar los sers de luna plena mas jamai son mèstre li disiá pas de òc.

Lo jorn de son anniversari, jorn de luna plena e jorn d'equinòcci, recebèt de son mèstre que l'aimava plan l'autorizacion de sortir la nuèit. Mas los piègers castigs li èran promeses s'èra pas tornada a la balma ont demorava son mèstre abans l'arribada del solelh.

Lo ser arribèt. Èra tan contenta ! Partiguèt pel bòsc en cantant la siá jòia... Parlèt a las bèstias... mercegèt la luna de li balhar un jòc de lum tan polit a

travèrs las fuèlhas dels arbres.

D'un còp, se trobèt cap a cap amb un polit e bèl auc. Al primièr agach, tombèron totes dos amoroses... Passèron la nuèit a charrar, a se far la cort, a se banhar dins l'aiga del lac jos la luna bèla a gaitar los milierats d'estèlas que lo cèl ofrissiá.

Al cap d'un moment, s'endormiguèron amassa al pè d'un garric. La nòstra Gineta se disiá contra son auc : « Aquò segur es lo pus bèl jorn de ma vida ! »

Malurosament, dins sa jòia doblidèt las menaças del seu mèstre. L'astre èra ja naut dins lo cèl quand se desrevelhèt. Prenguèt pasmens lo temps de potonejar son amorós e partiguèt coma una fadassa. Volèt lo mai lèu possible de ròc en ròc cap a la balma de son mèstre. Al moment ont arribèt, son mèstre li daissèt pas lo temps de s'explicar. Èra talament furiós que per la castigar, la transformèt en ròc... qu'es devengut dempuèi "lo ròc de l'auca".

E dempuèi aquel temps, se ditz que per temps de plena luna, pendent los equinòccis, se pòt ausir lo ròc de l'auca fremir....e plorar son amor perdut.

Per mai d'informacions: <http://sidobre.tourisme-tarn.com>

Priscilla Perez e Melòdia Leymarie

Loïsa Paulin

Loïsa Paulin (1888-1944) que vadó dens ua familha albigesa on s'i parla occitan. Que hasó a la regenta mes pr'amor de la soa santat, que's retirè en 1930. En parallèla, que publicuè contes e ensais en francés. A la retirada, encoratjada peu felibre Antonin Perbòsc, que comencè de publicar en bilingüe e que recebó prèmis.

Dens los sons poèmas, Loïsa Paulin, qui vivó a l'epòca de la dominacion nazi, que parla sovent de la resisténcia. Dens *Tèrra d'Òc*, lo poèma qu'vs presenti, qu'evòca la luta de poders aus sègles XII/XIII entre los comtes de Tolosa e los Trencavel de Carcassona.

Stefania Vaissière

Tèrra d'Òc

*Tèrra d'Òc que la bruma automnala capèla,
A la velha dels Mòrts, Maire, qu'es subrebèla
Dins la solemna patz !*

*Mas lors cloquièrs, lèu-lèu, sonant lo clas insigne,
Sens ne demembrar cap, anuèit, van faire signe
Als paures emblaimats.*

*De Tolosa a Besièrs, de Fois a Carcassona,
De Lombèrs a Murèth, de Rodés a Narbona,
Totes van s'arborar ;
Totes van començar, lèu-lèu, lo vièlh viatge
Qu'aquels romieus dels fums complisson al ribatge
Ont los nos cal plorar.*



L'enfant sauvatge

Ficcion inspirada d'una balada sul chamineu de Victor l'enfant sauvatge d'Avairon.

Un enfant purant va trobar son grand pair. S'a brejat e se fai tractar de sauvatge per los autres mas compres pas per de qué. Per se, un sauvatge es quauqu'un de fadard, d'incontròlable, laidonc perquè era tractat de queu mot ? Lo grand pair li respond que queu mot a mai d'una significacion...

– Coneisses l'istòria de «Victor, l'enfant salvatge d'Avairon ?»

Lo pitit filh respondet de « non » e dreibiguèt grand los uelhs e las aurelhas.

– Aquesta istòria se passava i a longtemps, dins las annadas 1800, en França, dins Tarn e puèi dins Avairon. L'enfant salvatge èra un pichòt garçon que visquèt tot sol dins la forèst pendent uèit o dètz ans. Foguèt capturat e pres en carga per de mètges e subretot per Jean Itard, que lo sonèt Victor (que l'enfant sabia pas que prononciar lo son [o]) e que trabalhèt amb el per ensajar de lo civilizar.

– Lo civilizar ? Mas qu'es quò ? Sabia res far ? Quo es quò sauvatge, sab res far ?

– Òc ben, al contrari, Victor sabia far un fum de causas : culhir sa noiridura, bastir un abric per s'aparar dels tempèris e de las bestiàs.

– Mas si sabia desjà far, qu'es quò li vougueren aprener los medecins ?

– Es aquò la civilizacion ! Lo volguèron vestir e li aprener de comunicar e subretot de parlar.

– Mas perquè, sabia pas parlar ?

– Avia de cicatrisas de pertot sul còs e quitament al nivèl de la garganta e del laringe.

– Quo es una bestià que li avia fach mau ?!

– Pas brica, èra mai un animal...

– Mas quo es pas la mesma chausa ?

– E non justament...las bestiàs son d'animals amb un A bèl, que tu, coneisses, coma lo rainal, la granhòta, lo lop.. Los animals amb un A pichòt son d'òmes que se compòrtan malament, violentament, que son inumans...

– Laidonc son daus òmes que li fagueren mau ?

– Malastrosament es aquò...Doncas, totes los òmes volián que parlèsse, que la paraula es pròpia a l'òme e volián tanben que se comportèsse coma los autres enfants.

– Mas era uros coma los òmes ?

– Avèm pas de responsa vertadièra, mas se fugissiá sovent per tornar dins la forèst. Dins lo monde civilizat, èra pas liure e foguèt expausat coma una bèstia de fèria per la curiositat dels òmes...

– Mas en fach dins ton istòria ente se tròba lo grand meschant lop ? Chas los òmes o dins la forest ?

– Aquò, mon pichon, es a tu de causir. »



Lengadocian e Lemosin

Julie D. e Samira P. e la còla

LO CONTE ETIOLOGIC

Lo conte es universal, present dins totas las culturas e totas las epòcas.

Muriel VERNIERES de l'IEO de Tarn, intervenenta de l'afortiment de lenga, desvolopèt l'importància de s'apièjar sus de contes ancians per dintrar dins la lenga amb los enfants. Sortits de la tradicion oral, transmèses de generacion en generacion, son plan estats rodats e esprovats.

Quina es la particularitat del conte etiologic ?

Lo conte etiologic explica las originas, lo perquè de las causas en i respondent d'un biais imaginari, fantasierós. Jos la forma d'una narracion, ofrís una explicacion d'un fenomèn o d'una situacion que ne mestrejam pas l'origina :

- fenomèn natural, «Perqué la tèrra es ronda?»...
- particularitat d'un animal, «Perqué la granhòta es verda?»...
- comportament uman, «Perqué d'unes umans son marrits?»...

Trama generala del conte etiologic :

- Lo títol pausa lo problèma, jos la forma d'una question : «Perqué i a de nívols dins lo cèl?»
- Retorn en arrièra : «Dins los tempses fòrça ancians, i avia pas cap de nívols dins lo cèl.»
- Peripecias
- Resolucion
- Retorn a la situacion coneguda : «E dempuèi aquel temps, i a de nívols dins lo cèl.»

Lo conte etiologic es interessant d'esplechar en classa :

- fa soscar sul mond que nos environa mas en demorant dins la ficcion
- es fòrça accessible mercé a son cortitge e sa simplicitat de narracion
- es propici a d'activitats de produccions d'escrich (cicle 3)
- pauc utilizat a l'escòla, permet de variar los supòrts

Elena Weisslinger

Un punt de lenga

Arribam lo matin a l'escòla e nos cal far la RENGUETA per dintrar en classa. Quand dintram, recaptam los CARTABLES e la bóstia del VESPRALH per lo manjar lo tantòst. Coma de costuma, i a un pichon que demòra un pauc tardièr:

– Demòres pas AILÀ! VÈNI AICÍ amb nosautres.

– Òc, VÈNI.

Puèi començam sul pic amb lo «Cossí te SENTES?»

Après la RECREACION, pendent que lo professor fa una leïçon suls ANIMALS e los VEGETALS, ieu pensi a las BÈSTIAS e las PLANTAS qu'aviái VISTAS dins lo campèstre e las bòrias pendent la RANDONADA per la montanha que faguèri dimenge passat.

Lo regent nos a parlat d'astronomia. Doncas ai pensat que lo ser POIRAI gaitar las estelas e la luna. Me caldrà enlevar las CLUCAS qu'ai sul nas, AITAL poirai utilizar la LUNETTA per gaitar lo cèl.

Abans de m'anar colcar, ai TORNAT pensar a la conversacion qu'aguèri autre còp amb LO papet: cossí se fa qu'a Calandreta utilisam de mots qu'el coneissiá pas?

Simon Brändli Barbance

Jesús Izquierdo Pérez



Lo cambiament d'orari : perqué cambiam d'ora ??

Lo cambiament d'ora s'es pas fach en un còp ! A la debuta en 1911 França adòpta l'ora donada per lo meridian de Greenwich situat en Anglatèrra. Puèi en 1916, la França decidís d'apondre una ora pendent lei mes d'estiu per faire deis economias d'energia. Mai en 1940, quand la França fugèt ocupada per leis alemands, per lei transaccions ferrovièras ...leis alemands decidiguèron d'apondre una ora a la França per èstre sus lo meteís fusèu orari de l' Alemanha. A aquesta epòca, fau apondre doas oras en estiu per rapòrt au meridian de Greenwich e una ora en ivèrn.

E en 1945, quand la guèrra foguèt acabada, la França tornèt venir sus lei orari de 1916.

Mai en 1973, i aguèt « lo chòc petrolier » lo prètz del petròli se multipliquèt per quatre e donc l'electricitat tanben. Alara en 1975, lo president Valéry Giscard d'Estaing decidiguèt que leis orlògtes seràn avançats d'una ora en ivèrn e de doas oras en estiu. Aquestei cambiaments permetèron de reduire l'utilizacion d'electricitat dins leis ostaus. Es per aquò que dins la nuèch de dissabte 29 de novembre avèm enlevat una ora afin que nosautres siaguèssim a l'ora de Greenwich.

Elodia Coudert